

Зорица РАДУЛОВИЋ /Никшић/

О ПРИДЈЕВИМА НА –ИВ И –ЉИВ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

1. Стевановић их је окарактерисао као придјеве који доста пажње привлаче, а и доста тешкоћа причињавају.¹ И с правом, јер језичка реалност, тј. стање и у језику писаца и у језику штампе и у свакодневном језику, а још више стање у постојећим правописним приручницима – нуди слику приличне неодређености кад је у питању ова проблематика. Па, без обзира на то што постоје извјесна правила и језички моменти о којима би требало водити рачуна при употреби једног или другог облика овог наставка, често се намеће утисак као да правила готово и нема, те да се у највећем броју случајева алтернативно могу употребљавати оба наставка, и без разлике у значењу.²

У сваком случају, извјесно је да је то био првобитно наставак *–ив* и да је од њега, тј. испред њега, преко гласовних промјена, тамо где је било услова за њих, а касније и аналогијом према тим облицима, добијен сугласник *љ* који се почeo осјећати као дио наставка па је на тај начин од *–ив* добијен само другачији облик овог наставка *љив*. Овај други облик, дакле *љив*, најприје се јавио код глагола са самогласником *и* у основи презента, као што су: грабити, љубити, ломити и сл., код којих се општи дио завршавао било усненим сугласником, било сугласником *л*, па је у неким облицима (у 1. л. презента нпр. и у глаголском прилогу прошлом) сугласник *и* од наставка за поменуте облике, у непосредном додиру са завршним сугласни-

¹ Своја тумачења у вези са овом проблематиком Стевановић је изнио у посебном раду у: *Студије и расправе о језику*, НИО Универзитетска ријеч, Никшић, 1988, 330–338. Ми у овом прилогу управо полазимо од његових тумачења.

² Најопштија значења ове групе придјева у нашем језику су: а) да појам уз чије име стоји тако изведен придјев има оно што значи мотивна именница (прљивају јабука) и б) да се појам уз чије име стоји од глагола изведен придјев одликује вршењем дате радње као особином, да је може / не може вршити (говорљив човјек, несагорива тканина), да се може или не може на њему вршити радња (читљива / нечитљива књига). Ово одређење је преузето из: Ж. Стanoјчић, Љ. Поповић, *Граматика српског језика*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1994, 147.

цима с краја општег дијела, давао сугласник *љ.* Глаголски прилог прошли, рецимо од наведених глагола некада је гласио грабљ–, ломљ–, љубљ– и сл. А тај облик је несумњиво и послужио као основа за грађење придјева са наставком – *ив* који гласе грабљив, ломљив.

1. 1. И не само код глагола, већ и код именица, код којих се основа завршавала на неки уснени сугласник постојали су услови за јотовање и за грађење ових придјева (нпр. зимљив, димљив, црвљив, сањив, мемљив).³ Стевановић сматра да је код оваквих придјева изведенih од глагола неупоредиво већи број с наставком у облику – *љив*, него оних што чувају – *ив*, док се у примјерима с именицом у основи наставак – *љив* није у истој мјери уопштио на штету првобитног облика (пр. жалостив, језив, сумњив, пљеснив, милостив, сањив).

2. Ипак, извјесно је и да, без обзира на покушаје да се утврди шта је условљавало уопштавање касније добivenог наставка – *љив*, на штету првобитног његовог облика – досада није нађено адекватно и право решење. Неоспорно је да се с највише разлога ово уопштавање везивало за природу претходног сугласника. У том смислу, према Стевановићу,⁴ првобитни облик – *ив* остаје у свим ријечима код којих се основни дио, био он именички или глаголски, завршава сугласничким групама – *сӣ*, – *зд*, – *шӣ* (жалостив, милостив, неуништив). До аналошке појаве сугласника *љ* у овим облицима није дошло јер бисмо тиме добили једну сугласничку скupину тешку за изговор, иако је у књижевном језику обичан придјев *йојусиљив* (и *нейојусиљив*). Међутим, рекли бисмо, не само он, него према Правопису из 1960. г. и *йројусиљив* поред *иројусиљив*, *нейројусиљив* поред *нейиројусиљив* и *йремосиљив* поред *ирремосиљив*, а у језику писаца⁵ налазимо и *несаојашиљива* (*несаојашиљива* сећања у: М. Данојлић, Драги мој Петровићу, 24).

2. 1. Природа сугласника на крају општег дијела, у великој мјери, како смо већ истакли, условљава облик овог наставка. Отуда ће и првобитни облик – *ив* бити уопштен код ријечи с меким сугласником на крају општег дијела јер сугласник *љ*, као ни било који меки сугласник не може стајати непосредно поред

³ Придјеви на – *ив* / – *љив* изводе се најчешће од основе глагола, али и од основе именица (даждив, лишајив, кашљив, језив), а врло ријетко и од придјева (лењив, слаткорјечив).

⁴ Полазећи од језичких момената које наводи Стевановић у својој расправи и о којима ваља водити рачуна при употреби наставка – *ив* / – *љив*, ми у раду износимо стање у језику писаца, штампе и свакодневном говору, али превасходно стање у постојећим правописним приручницима.

⁵ Као илustrативне за ову проблематику наводимо примјере из: Милован Данојлић, *Драги мој Пејтровићу*, Знање, Загреб, 1986. и *Мука с речима*, Београд, 1977; Јован Стриковић, *Добра равнодушина*, „Унирекс“ Подгорица – „Милен“ Суботица, Подгорица – Београд – Суботица, 1998.

других меких сугласника па имамо нпр.: *неосвојив*, *несиојив*, *неошуђив*. Но, језичка стварност и овдје показује изузетке па биљежимо код Данојлића облике *знојљив* (... ваљда је по природи знојљив, 11) и *бројљив* (*брожљив* чинилац, 97), чак и по Правопису из 1960. г. поред *несиојив* препоручује се и *несиојљив*.

2. 2. Такође и правило да се придјеви изведени овим наставком од глагола са струјним, зубним сугласницима *с* и *з* и зубним сугласником *ц* у основи употребљавају у облику с наставком – *ив* (нпр. *неописив*, *неопозив*, *неизрецив*) – демантује језичка реалност. Код Данојлића имамо *мрзљив* (*мрзљив* комшилук, 175), а по Правопису из 1960. поред *нейроницив* налазимо и *нейроницљив*, затим поред *ојорезив* и *ојорежљив*, поред *ћреносив* и *ћреношљив*, а према Правопису МС из 1994. г. *неисказив* и *неискажљив*. У приђевима пак: *ћајљив*, *спалажљив*, *ћодношљив* и већ наведеним *ојорежљив*, *ћреношљив*, *неискажљив* дошло је до промјене првобитног облика наставка, при чему је сугласник *љ* из наставка условио и промјену непосредно претходних зубних у одговарајуће предњонепчане сугласнике.

2. 3. Објашњења за овакав или онакав облик наставка налазимо и у неким другим језичким моментима. Тако је нпр. прирастање сугласника *љ* уз наставак – *ив* опет онемогућавала природа сугласника с краја општег глаголског дијела у случајевима кад су то били сугласници *ч*, *ж* и *ш*, који су, док су били умекшани, отклањали накалемљивање сугласника *љ* непосредно иза њих, па из тог разлога, у многим примјерима налазимо наставак – *ив*, нпр. *искључив*, *неодржив*, *ћромочив*, *нерешив*. Но, врло често и иза ових сугласника, како потврђује језичка реалност, у наставку може стајати и умекшани сугласник *љ*. Па према Правопису МС из 1994. као равноправни се препоручују облици: *недокучив* и *недокучљив*, *неизљечив* и *неизљечљив*, *нейресушив* и *нейресушљив*, *неразлучив* и *неразлучљив*, *избјежчив* и *избјежљив*, *неусирашив* и *неусирашљив*, или само *страшиљив*, *загрижљив*. И Правопис из 1960. допушта читав низ дублета у том смислу, па налазимо: *неусирашљив* и *неусирашив*, *неиздржлив* и *неиздржљив*, *неутјешив* и *неутјешљив*, *ћресушив* и *ћресушљив*, *ћривлачив* и *ћривлачљив*, *ћројумачив* и *ћројумачљив*, *перјешив* и *перјешљив*, *неублажив* и *неублажљив*, или само *неодложив*, *нейромашив*, *нейогрешив*, *нейрекришив* односно *нейошрошљив*, *нейрокишљив*. Придјев *нейрокишљив* према Правопису никшићко-боградском из 1993. г. има облик *нейрокишињив*, или ниједан од правописа нема облик *нейрокишив*.

Неоспорно је да стање у правописним приручницима у великој мјери намеће утисак да се дублети у примјерима овога типа сасвим обични са чиме се ми не бисмо сложили и сматрамо да би се у највећем броју случајева требало опредијелити за облике са наставком – *ив*. Дакле, *неизљечив*, или не и *неизљечљив*; *недокучив*, или не и *недокучљив*; *нейресушив*, или не и *нейресушљив*; *перјешив*, или не и *перјешљив* и сл.

2. 4. У вези са овим наставком и његовим двојаким формама ваља имати у виду, према Стевановићу, и диференцирање с обзиром на то да ли се придје-

вима одређује појам субјекта или појам објекта. Па у том смислу нпр. *неизљечиво* је оно што се не може излијечити, *неисказиво* је оно што се не може исказати, *незадржсиво* – оно што се не може задржати, *нейобједиво* је оно што се не може побиједити. Дакле, сви ови приједеви односе се на објекат. А наспрот овима, приједеви типа *ћричљив*, *ћојусћљив*, *ћреврћљив*, *насрћљив*, *ћажљив*, *нейовјерљив* и сл. јесу приједеви који одређују особине субјекта радњи оних глагола од којих су изведени. Ипак, како истиче Стевановић, није дољно само да овакви приједеви одређују објекат па да се чешће употребљавају у облику с наставком – *ив* него је нужно већина ових приједева притом и одлична. У том смислу обично се одрични овакви приједеви, и то већином они који према себи немају позитивне опозите, употребљавају с наставком – *ив*, нпр. *неразрушив*, *несумњив*, *недојусћив*, *незадржсив*, *нейогрешиш*, *неисказив*.

2. 5. Овдје ваља указати и на то да већ поменути језички моменти не утичу и на приједеве сложене од глагола *љубити* у значењу *вљећи* и објекатских допуна у примјерима: *власићућубив*, *дружесљубив*, *праводуљубив*, код којих, без обзира на уснени сугласник којим се завршава општи дио и фонетске услове за појаву сугласника *љ* између општег дијела и наставка, као и без обзира на везаност тих приједева за субјекте глагола у основи и наспрот њиховом потврдном карактеру – налазимо наставак – *ив*. Изузетак имамо једино у облику *залјубљив* (незалјубљив), мада Правопис из 1993. (никшићко-бенгладески) препоручује *незалјубљив* и *незалјубив*, а поред овог и облик *ћољубљив*, дакле такође са сугласником *љ*.

2. 6. Међутим, као што стање у језику показује, ни потврдно ни одрично значење, ни функција одређивања субјекта или објекта не условљава увијек искључиво један, односно искључиво други облик наставка. А како смо видели, ни природа непосредно претходног сугласника не опредјељује свакад један или други облик.

Тако нпр. приједеви *злобив* и *незлобив*, *ћромочив* и *нейћромочив* и у потврдном и у одричном облику и без обзира на то што одређују субјекат основног глагола имају само наставак –*ив*. И обратно: *нейодмићљив*, *неухванићљив*, *неисћребљив*, употребљавају се с наставком –*љив* иако одређују објекат основног глагола и односе се на оно што се не може подмитити, ухватити и истиријебити, и без обзира на то да ли се њима одређена особина приписује или одриче (дакле с истим наставком се употребљавају и њихови позитивни опозити).

2. 7. Нужно је поменути да се ни у случајевима иза сугласника *р*, којем непосредно претходи било који сугласник, не јавља *љ* у наставку јер би на тај начин сугласник *р* доспио у положај који му даје самогласнички карактер. Дакле, овај језички моменат опредјељује употребу искључиво облика – *ив* (*обазрив*, *необазрив*, *ћодозрив* и сл.).

3. На основу стања у језику, кад је у питању ова проблематика, а још више на основу норме коју прописују постојећи правописни приручници, где се у највећем броју случајева ови приједеви употребљавају и препоручују у

оба означена лика једног наставка – произилази да постоји веома мало пријева за које се може рећи да имају искључиво један или други облик наставка. Допуштајући у овом смислу дублетизам производи се општа неодређеност и утисак да се ови придјеви могу употребљавати алтернативно у оба означена облика и без разлике у значењу, што није сасвим тачно. Јер, постоје језички моменти о којима се мора водити рачуна и, без обзира на постојећа одступања, управо они би морали на неки начин каналисати тенденцију ка чешћој, односно ређој употреби ових придјева са једним или са другим обликом наставка. Стога би нужно било, полазећи од наведених језичких момената, колико је то могуће, нормативно санкционисати један од два облика, чиме би се умногоме промијенило стање у језику јер бисмо тада имали у највећем броју случајева јасно утврђен облик, а у мањем дијелу дублете што је, у сваком случају, срећније решење од данашње ситуације, где норма прописује дублетизам чак и тамо где пракса то не потврђује и где се, бар према нашем језичком осјећању, форме са *-љив*, које у многим случајевима препоручују правописни приручници, могу чути само при хиперкоректном изговору нпр. *неизљечљив*, *неотклонљив*, *неранљив*, *неразлучљив*, *незбуњљив*, *неискупљив*, *нейодерљив*, *недокучљив*, *нерјешљив*, *неукротљив*, *неразрешљив*, *неуклонљив*, *нейроцјенљив*, *незамишиљив* и сл. И у језику штампе су наведени придјеви обичнији у облику са наставком *-ив*: *нейроцјенљива*, *неодбрањива* (Приморске новине, 31. марта 2002, стр. 2), *незамјењивим* (Просвјетни рад, 8. фебруар 2002, стр. 14), *неизљечивим* (Побједа, 27. април 2002, стр. 35.), *храњивих* (Приморске новине, 28. фебруар, 2002, стр. 18), док у језику писаца налазимо прилично шаренило, код М. Данојлића нпр. у већем обиму придјеве са *-љив*: *разменљиве* (Мука с речима, 33), *незаменљиву* (Исто, 35), *разменљивосћ* (Драги мој Петровићу, 107), *неименљива* (Исто, 182). Код Јована Стриковића пак биљежимо већи број облика са *-ив*: *нерашчлањива* (Добра равнодушних, 73), *ћромењиво* (Исто, 73); *нейреводива* (Исто, 75), *нерешива* (Исто, 76), *нейромењив* (Исто, 129), *нейроцењива* (Исто, 165). У правописним приручницима је очигледна недосљедност у смислу употребе придјева у два означена облика. Тако нпр. Правопис из 1960. препоручује *ћреводљив*, али у одричном облику и *нейреводив* и *нейреводљив* или само *неломљив*, али *несломив* и *несломљив*; Правопис из 1994. препоручује само *страшљив*, али *неустрашив* и *неустрашљив*.

Наравно, неоспорно је мишљење Стевановића да се наставак *-ив* у овом свом облику знатно ређе сачувао и да се неупоредиво чешће јавља у облику *-љив*, као и мишљење Белића,⁶ према коме су придјеви на *-љив* добили

⁶ Видјети: А. Белић, *Придевски наставци са сужласником – в у: Универзитетска предавања из савременог српскохрватског језика*, Библиографија радова А. Белића (Изабрана дела, 14), Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2000, 157.

велику распрострањеност и постали једно од најпродуктивнијих придјевских категорија, ипак сматрамо, на основу увида у грађу коју нуде правописни приручници, да није занемарљив број оних придјева чији је изговор с наставком – *љив* и необичан и пренапрегнут те би те облике вაљало изопштити у корист облика са – *иб*.

Zorica RADULOVIĆ

ON ADJECTIVES ENDING WITH *IV* AND *LJIV* IN THE SERBIAN LANGUAGE

S u m m a r y

Starting from the linguistic moments one should take care of when using one or another form of ending – *iv* or – *ljiv*, by which one of the most productive adjective categories is formed – the paper reveals the condition in the contemporary Serbian Language. And that condition, both in the language of writers and of press, in every day speech, and primarily the one we find in the existing normative manuals offers the picture of a considerable indefiniteness when these issues are in question. Dubletism in majority of cases creates the impression that these adjectives may be used alternatively in both designated forms and without the difference in meaning, what is not completely correct, and that is why this issue, in norming, should be addressed with more consistency.